

Tạp chí Giáo dục số 156, Kỳ 2 tháng 2/2007
Một số kỹ thuật kiểm tra đánh giá vận dụng trong dạy học lịch sử ở trường trung học phổ thông

ThS. Hoàng Thanh Tú – Khoa Sư phạm, ĐHQG Hà Nội

Kiểm tra, đánh giá (KT-ĐG) là một khâu rất quan trọng trong quá trình dạy học nói chung, dạy học lịch sử nói riêng. KT nhằm thu thập những thông tin về tình hình học tập của học sinh (HS) giúp người giáo viên (GV) đánh giá được kết quả học tập của HS, song quan trọng hơn KT-ĐG còn giúp cho việc điều chỉnh hoạt động giảng dạy của GV và tạo động lực học tập cho HS.

Trong thực tế dạy học lịch sử ở trường trung học phổ thông (THPT) hiện nay, khâu KT-ĐG có hai tồn tại chủ yếu sau:

- Giáo viên thường chỉ chú ý đến việc KT-ĐG định kỳ mà chưa chú ý đến việc KT-ĐG thường xuyên trong quá trình dạy học.
- Nội dung KT-ĐG mới chỉ chủ yếu hướng đến kiểm tra kiến thức mà chưa chú ý đến KT các kỹ năng, thái độ của người học.

Bài viết này muốn giới thiệu một số kỹ thuật KT-ĐG có thể vận dụng trong dạy học lịch sử ở trường THPT nhằm khắc phục hai hạn chế nêu trên. Đồng thời là cơ sở để giúp giáo viên đa dạng hóa các hình thức KT-ĐG.

1. Kiểm tra kiến thức nền (Background Knowledge Probe):

Kiểm tra kiến thức nền có nghĩa là kiểm tra những kiến thức, khái niệm học sinh đã được học từ trước nhằm làm cơ sở cho việc tiếp thu kiến thức mới. Qua đó GV đánh giá được khả năng nhớ các kiến thức mà HS đã thu nhận được. Việc KT kiến thức nền được thực hiện linh hoạt trong suốt tiến trình dạy học. GV có thể áp dụng kỹ thuật kiểm tra kiến thức nền khi bắt đầu môn học của mình, khi bắt đầu mỗi bài học trong chương trình hoặc trước khi giới thiệu kiến thức mới. Thông qua việc kiểm tra kiến thức nền GV biết HS đã có những gì, từ đó GV có thể điều chỉnh hoạt động giảng dạy của mình cho phù hợp.

Yêu cầu của KT kiến thức nền là kiểm tra những kiến thức học sinh đã biết, không chỉ để cho điểm HS mà còn tạo nên sự liên kết giữa những kiến thức đó với kiến thức mới. Theo cách tiếp cận của Jean-Marc Denomme và Madeleine Roy trong cuốn “Tiến tới một phương pháp sư phạm tương tác”, người học là người **đi học** không phải là người **được dạy**, người học làm chủ “*bộ máy học*” của mình. Do vậy “người học khai thác cái mà anh ta **“đã biết”**, với sự giúp đỡ của người dạy để **nắm bắt và thu lượm tri thức mới**”(1).

Trong thực tế các GV thường tiến hành kiểm tra bài cũ vào đầu giờ học thông qua việc hỏi và trả lời giữa GV và HS. Tuy nhiên nếu GV luôn tiến hành kiểm tra như vậy sẽ làm cho việc KT-ĐG trở nên nhàm chán và không tạo hứng thú học tập cho HS. Để khắc phục được điều này chúng ta có thể vận dụng kỹ thuật kiểm tra kiến thức nền theo các bước sau:

- Trước khi giới thiệu sự kiện, khái niệm mới, GV cần quan tâm đến những sự kiện, khái niệm liên quan mà HS đã biết.

- Chuẩn bị các câu hỏi theo các hình thức như: câu hỏi mở, câu hỏi nhiều lựa chọn để kiểm tra kiến thức HS đã biết có liên quan đến kiến thức HS sẽ học.

- Viết câu hỏi mở lên bảng hoặc hỏi trực tiếp HS, hướng dẫn HS trả lời thật ngắn gọn; hoặc phát phiếu câu hỏi cho HS, hướng dẫn HS đánh dấu vào câu trả lời của các câu hỏi nhiều lựa chọn.

- Tìm ra ít nhất một điểm mà phần lớn HS đều biết để từ đó dẫn dắt HS tìm hiểu những kiến thức mới khác.

Kỹ thuật kiểm tra này rất phù hợp trong các bài học tổng kết hoặc bài học mở đầu cho một giai đoạn lịch sử trong chương trình.

Ví dụ: Trước khi dạy phần ba – Lịch sử thế giới cận đại (Chương trình Lịch sử lớp 10), GV có thể chuẩn bị câu hỏi mở để kiểm tra kiến thức HS đã biết về phần Lịch sử thế giới trung đại như sau:

1. Kể tên 3 cuộc đấu tranh chống phong kiến của giai cấp tư sản mới ra đời ở Tây Âu hậu kỳ trung đại?

2. Nêu đặc điểm nổi bật của ba cuộc đấu tranh đó?

Mục tiêu của câu hỏi 1 nhằm giúp HS tái hiện lại những sự kiện cơ bản nhất diễn ra ở Tây Âu hậu kỳ trung đại. Câu hỏi 2 giúp HS đi đến một đặc điểm chung nhất của thời kỳ này đó là cuộc đấu tranh chống chế độ phong kiến của giai cấp tư sản đã diễn ra trên các lĩnh vực. Nó báo hiệu cho sự bùng nổ của các cuộc cách mạng tư sản ở thời kỳ tiếp sau để đi đến lật đổ hoàn toàn chế độ phong kiến.

Bằng việc kiểm tra kiến thức nền như vậy GV đã hướng dẫn HS kết nối kiến thức đã học đến nội dung kiến thức mới của thời kỳ Lịch sử thế giới cận đại.

2. Bài tập một phút (Minute paper)

Kiểm tra để thu được thông tin phản hồi về việc học của HS là rất cần thiết trong quá trình dạy học. Thông tin phản hồi sẽ rất hữu ích trong việc tìm ra các biện pháp để nâng cao chất lượng dạy học, đặc biệt là điều chỉnh kịp thời khi việc học của HS không được như mong đợi. Tuy nhiên trong thực tế dạy học ở trường THPT nói chung, dạy học Lịch sử nói riêng GV thường phàn nàn về việc HS lười học hoặc kết quả học tập của HS thấp... hơn là quan tâm đến việc kiểm tra thường xuyên để thu nhận thông tin phản hồi về việc học của HS của mình: HS đã học được những gì? Học như thế nào?...

Bài tập một phút là kỹ thuật kiểm tra đơn giản và nhanh nhất để thu thập các thông tin phản hồi về việc học của HS. Bài tập này có thể được tiến hành vào khoảng 3, 4 phút cuối giờ học hoặc sau khi thảo luận nhóm. Bài tập này cũng có thể thực hiện ở đầu giờ học khi mà GV muốn kiểm tra việc làm bài tập ở nhà của HS. GV có thể yêu cầu HS trả lời ngắn gọn (HS trả lời trực

tiếp hoặc viết câu trả lời ra giấy): Nội dung quan trọng nhất mà em học được trong bài học này là gì? Còn vấn đề quan trọng nào mà em chưa hiểu?.

Qua phần trả lời của HS, GV có thể đánh giá được những kiến thức mà HS đã thu nhận được, những nội dung mà HS còn chưa rõ. Từ đó GV sẽ có những biện pháp để giúp HS thành công hơn trong việc học của mình. Đồng thời kỹ thuật kiểm tra này còn giúp GV biết được thái độ; các kỹ năng chú ý, tập trung, kỹ năng phân biệt các vấn đề chủ yếu với các chi tiết phụ trong bài của HS. *Bài tập một phút* cũng tạo cơ hội cho HS được nêu câu hỏi về những vấn đề mà các em quan tâm và nếu được GV giải đáp kịp thời thì việc học của HS chắc chắn sẽ thuận lợi hơn. GV có thể nhận xét, đánh giá ngay sau đó nếu còn thời gian hoặc có thể thực hiện vào 5 phút đầu của giờ học tiếp theo.

Ngoài hai câu hỏi cơ bản như trên, *Bài tập một phút* cũng có thể được GV thiết kế như là một câu hỏi mở để HS lựa chọn, sắp xếp các nội dung cơ bản của một bài, một chương theo mức độ quan trọng. Cách làm đó sẽ rèn luyện kỹ năng ghi nhớ, đánh giá các sự kiện lịch sử của HS.

Ví dụ: Câu hỏi cho chương I – Lịch sử lớp 11: “*Chọn hai sự kiện quan trọng nhất diễn ra trong năm 1917 có ảnh hưởng đến sự phát triển của Lịch sử nước Nga*”.

3. Tóm tắt một câu (One – Sentence Summary)

Kỹ thuật này nhằm kiểm tra kỹ năng tổng hợp kiến thức của HS về một nội dung được học trong bài. HS phải tổng kết về một sự kiện hoặc nội dung trong bài bằng một câu có đủ thông tin, đúng ngữ pháp. Kỹ thuật *Tóm tắt một câu* cũng rèn luyện cho HS cách tóm tắt bài cho dễ học, dễ nhớ, tránh lỗi học vẹt.

Có thể vận dụng kỹ thuật KT này theo các bước như sau:

- Chọn một chủ đề hoặc một nội dung quan trọng trong bài HS vừa được học.

- Viết câu trả lời cho các câu hỏi cơ bản: “Ai làm, cho ai, khi nào, ở đâu, như thế nào và tại sao” liên quan đến chủ đề hoặc nội dung vừa chọn.

- Tóm tắt thành một câu chứa đủ thông tin cần thiết.

Ví dụ: GV chọn chủ đề: “*Quan hệ quốc tế cuối thế kỉ XIX-đầu thế kỉ XX*” (*Chương trình LS lớp 11*).

Hướng dẫn HS tóm tắt: “*Những năm cuối thế kỉ XIX - đầu thế kỉ XX, sự phát triển không đều của các nước tư bản khi chuyển sang giai đoạn đế quốc chủ nghĩa đã dẫn đến việc hình thành các khối quân sự kình địch nhau ở châu Âu và những cuộc chiến tranh đế quốc đầu tiên đã nổ ra*”.

4. Điểm nhấn (Focused listing)

Kỹ thuật kiểm tra này nhằm giúp HS tập trung sự chú ý vào một khái niệm trong bài học. GV hướng dẫn HS liệt kê những nội dung quan trọng liên quan đến khái niệm. Ban đầu HS sẽ liệt kê những nội dung khái quát sau đó sẽ tái hiện lại những nội dung chi tiết hơn. Với kỹ thuật kiểm tra này HS được rèn luyện kỹ năng ghi nhớ, tổng hợp, phân tích một vấn đề.

Các bước tiến hành của kỹ thuật kiểm tra *điểm nhấn* được thực hiện như sau:

- Lựa chọn một khái niệm mà HS đã hoặc sẽ học.

Ví dụ: “*Cách mạng tư sản*”

- Viết khái niệm đó lên bảng và yêu cầu HS tìm các nội dung liên quan đến khái niệm. Hoặc GV có thể đưa ra các nội dung liên quan một cách khái quát nhất.

Ví dụ: *Nguyên nhân nổ ra, thời gian, mục tiêu đấu tranh, hình thức đấu tranh, động lực cách mạng, kết quả, ý nghĩa.*

- HS tự bổ sung những nội dung chi tiết để hoàn thành khái niệm.

Kỹ thuật này có thể dùng trước, trong hoặc sau giờ học. Đây được coi là công cụ xác định nhanh khả năng tái hiện những vấn đề quan trọng liên quan tới kiến thức đã hoặc sẽ học của HS. Tùy mục đích kiểm tra mà GV lựa chọn thời điểm tiến hành. Nếu mục đích của GV là xác định những vấn đề quan trọng mà HS sẽ học trong một chương, một giai đoạn thì việc kiểm tra sẽ tiến hành ở thời điểm bắt đầu giờ học. Ví dụ: Chọn điểm nhấn về “*Cách mạng tư sản*” khi bắt đầu chương “*Các cuộc cách mạng tư sản*” – phần Lịch sử thế giới cận đại (Lớp 10) nhằm định hướng cho HS về những nội dung cơ bản của chương mà các em sẽ học. Nếu mục đích của GV là kiểm tra để thu nhận thông tin phản hồi giúp cho việc đánh giá khả năng tiếp thu của HS thì việc kiểm tra sẽ tiến hành ở trong hoặc sau giờ học.

5. Ma trận đặc trưng (Characteristics matrix)

Xác định *ma trận đặc trưng* là một kỹ thuật kiểm tra nhằm đánh giá khả năng phân loại, sắp xếp các đặc trưng cơ bản của các khái niệm quan trọng mà HS được học trong chương trình. Bằng cách kiểm tra này GV nhanh chóng đánh giá được kỹ năng phân biệt các khái niệm tương đối giống nhau của HS, đồng thời giúp HS xác định được sự khác nhau cơ bản giữa các khái niệm đó.

Ma trận được thiết lập hai chiều có hàng ngang, cột dọc. Trong đó cột dọc và hàng ngang được định danh rõ ràng còn các ô bên trong được để trống. Các bước tiến hành của xác định *ma trận đặc trưng* được tiến hành theo các bước sau:

- Định danh trên cột dọc của ma trận bằng các khái niệm mà HS dễ nhầm lẫn. Ví dụ: “*Cách mạng tư sản kiểu cũ*”, “*Cách mạng tư sản kiểu mới*”, “*Cách mạng vô sản*”.

- Xác định các đặc trưng nổi bật của các khái niệm và định danh ở hàng ngang. Ví dụ: các đặc trưng từ 1 đến 7 của bảng minh họa.

- HS sẽ sắp xếp các đặc trưng có liên quan đến khái niệm bằng cách điền dấu + vào ô tương ứng, còn đặc trưng không liên quan đến khái niệm HS điền dấu - vào ô tương ứng.

Ví dụ:

Khái niệm	Cách mạng tư sản	Cách mạng tư	Cách mạng vô
Đặc trưng	kiểu cũ	sản kiểu mới	sản

1. Chống phong kiến	+	+	-
2. Chống CNTB	-	-	+
3. Do giai cấp tư sản lãnh đạo	+	-	-
4. Do giai cấp vô sản lãnh đạo	-	+	+
5. Quần chúng nhân dân là động lực chủ yếu	+	+	+
6. Đưa đất nước đi theo con đường TBCN	+	-	-
7. Đưa đất nước đi theo con đường XHCN	-	+	+

Ưu điểm nổi bật của kỹ thuật xác định *ma trận đặc trưng* là có thể kiểm tra nhanh và rất dễ tiến hành trong lớp học. Hơn nữa do dùng hình thức ma trận nên GV cũng có thể nhanh chóng xử lý, đánh giá các câu trả lời của HS để có thông tin phản hồi về những nội dung kiến thức mà HS hiểu sai. Từ đó GV có thể kịp thời điều chỉnh giúp HS nắm vững các khái niệm. Do vậy để có thể vận dụng thành công kỹ thuật kiểm tra này GV cần có sự chuẩn bị kỹ càng. GV có thể chuẩn bị sẵn bảng mẫu và quy định khoảng thời gian từ 3 đến 5 phút cho HS điền vào ô trống theo hướng dẫn. Ở mức cao hơn, GV có thể yêu cầu HS lập ma trận đặc trưng bằng cách chỉ ra các khái niệm đã học và xác định các đặc trưng liên quan để hoàn thành bảng ma trận theo ý hiểu của mình.

Có thể nói hoạt động KT-ĐG trong lớp học là rất quan trọng. Nó giúp GV đánh giá chặt chẽ quá trình học tập của người học, thu thập được các thông tin phản hồi thường xuyên về việc HS đã học được những gì? Học bao nhiêu và học như thế nào? Thông tin trả lời cho những câu hỏi này sẽ giúp GV thực hiện vai trò là người *hỗ trợ, hướng dẫn, điều chỉnh* hoạt động học của HS đạt kết quả tốt hơn. Các kỹ thuật kiểm tra được nêu trong bài viết này có thể vận dụng trong dạy học lịch sử ở trường THPT vì nó hướng tới mục đích KT-ĐG thường xuyên trong tiến trình dạy học, cũng như việc KT-ĐG cả kiến thức, kỹ năng của người học. Tuy nhiên một yêu cầu đặc biệt quan trọng được đặt ra để có thể đạt được các mục đích trên chính là sự vận dụng mềm dẻo, linh hoạt của người giáo viên trong quá trình dạy học.

Hết

Tài liệu tham khảo

(1) Jean Marc Denommé et Madeleine Roy. **Tiến tới một phương pháp sư phạm tương tác**. NXB Thanh niên. H, 2000, tr.73.

(2) **Classroom Assessment Techniques.** By Thomas A. Angelo and K. Patricia Cross, a Handbook for College Teacher, 2nd Ed.

Website:

<http://honolulu.hawaii.edu/intranet/committees/FacDevCom/guidebk/teachtip>